

วรรณคดีจีน ในลุ่มน้ำที่เกี่ยวข้อกับวรรณกรรมไทย

■ ดร. อัมพร สุขเกษม

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ ดูเหมือนจะยังไม่เพียงพอที่จะยืนยันลงไปได้แน่นอนว่าไทยกับจีนมีความสัมพันธ์กันลุ่มน้ำอย่างไร และยาวนานเพียงไร แม้ว่าในปัจจุบันนี้คนไทยและคนจีนจะมีความสัมพันธ์กันถึงขนาดที่ว่า หนุ่มไทยจะเกี้ยวสาวจีนในเมืองไทยด้วยเพลงที่ว่า “...อย่าคิดรังเกียจเลยหนาว่าพี่เป็นคนไทย ชาตินี้มีใจอื่นไกล เรา รักกันไว้จะได้ทองแผ่นเดียวกัน” แล้วก็ตาม คนไทย ทั่วๆ ไปก็ยังมีความรู้เรื่องราวของจีนน้อย ถ้าหากจะ เทียบกับเรื่องราวของอินเดีย

จีนเป็นชาติที่เจริญรุ่งเรือง และมีอารยธรรมที่ ดั้งเดิม เป็นแบบแผนสั่งสมกันมาเป็นระยะเวลาอัน ยาวนาน เรื่องราวของวรรณคดีจีนจึงเป็นเรื่องที่กว้าง ขวาง ศึกษากันไม่รู้จักจบสิ้น ข้อที่น่าเสียดายก็คือ หา ผู้ที่ชำนาญในเรื่องภาษาจีนได้น้อย จึงมิได้มีการ ถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณคดีจีนมาให้มาก พอที่จะศึกษาค้นคว้าได้ ต้องอาศัยถ่ายทอดจาก ตำราฝรั่งอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งย่อมเป็นที่แน่นอนว่าคลาด เคลื่อนไปจากเดิมมากแล้ว

วรรณคดีจีน แม้จะมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม ไทยน้อยกว่าอินเดียก็ตาม แต่อิทธิพลนั้นก็ปรากฏ เห็นเด่นชัดในหลายลักษณะ จึงควรจะได้พิจารณา ศึกษาเพื่อจะได้เข้าใจทั้งวรรณคดีของชาติอันเป็น เสมือนญาติของไทยชาติหนึ่ง และเข้าใจวรรณคดี ไทยของเราเองด้วย

วรรณคดีจีนเริ่มเข้าสู่ไทย

แม้ว่าไทยกับจีนจะได้ติดต่อคบหากันมาช้านานก็ตาม แต่ไม่ปรากฏให้เห็นชัดว่า วรรณกรรม ของจีนจะมีส่วนเกี่ยวข้อกับวรรณกรรมไทยเลย ตั้ง แต่สมัยสุโขทัย ตลอดมาจนสมัยศรีอยุธยา คงมีพบ กันแต่เพียงว่า เริ่มมีการใช้วรรณยุกต์ตรี และจัตวา ใน ปลายสมัยศรีอยุธยา และวรรณยุกต์ตรีและจัตวานั้น ไทยมิขึ้นใช้ก็เพียงเพื่อเลียนเสียงธรรมชาติและเรียบ เรียงคำภาษาจีน เช่น ชื่อจีนก็ จีจิ่ง จีนกั๋ง แสดง กั นั้นกันี้ ช้างร้อง แปร้น ฯลฯ เท่านั้น อันแสดงว่าอิทธิพล ทางภาษาของจีนเริ่มปรากฏขึ้นแล้ว

วรรณคดีจีนเข้าสู่ไทยอย่างแท้จริง เป็นหลัก ฐานเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ กล่าวคือ มี หลักฐานปรากฏว่า ในสมัยรัชกาลที่ 1 พระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีการแปลหนังสือ พงศาวดารจีนเป็นภาษาไทยเป็นครั้งแรกโดยแปลเรื่อง ไช้จั่น และ สามก๊ก ซึ่งกล่าวกันว่า เรื่องสามก๊ก แปล ก่อน พ.ศ. 2348 มีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นผู้อำนวยการแปล และเรื่องไช้จั่น แปลก่อน พ.ศ. 2349 โดยมีกรมพระราชวังหลังทรงเป็นผู้อำนวยการแปล และต่อจากนั้นไม่มีการแปลพงศาวดารจีนใดๆ ที่ พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ไทยที่ได้ใกล้ชิดกับจีนมาก พระองค์หนึ่งในราชวงศ์จักรี ด้วยเหตุที่ได้ทรงค้าขาย กับจีนเป็นเวลานาน และทรงได้รับอิทธิพลทาง วัฒนธรรมด้านอื่น เช่น การก่อสร้าง จากจีนมาจนเห็น

ได้ชัด อย่างไรก็ตาม ประมาณว่า นับตั้งแต่เริ่มการแปลหนังสือพงศาวดารจีนมาเป็นภาษาไทยครั้งแรกเมื่อราวก่อน พ.ศ. 2349 จนมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ซึ่งเป็นระยะเวลาที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเรียบเรียงเรื่องตำนานสามก๊ก นั้นมีเรื่องแปลจากพงศาวดารจีนอยู่อย่างน้อย 35 เรื่อง

ยุคสมัยแห่งการแปล

ความคิดเรื่องยุคสมัยแห่งการแปลหนังสือพงศาวดารจีน มาเป็นภาษาไทยนี้ เป็นความคิดของผู้เขียนเอง สืบเนื่องมาจากการที่ได้สังเกตเห็นลักษณะของจุดประสงค์ของการแปล แต่ละยุคสมัยแตกต่างกัน กล่าวคือ

ยุค - เพื่อการเป็นตำราพิชัยสงคราม

การแปลพงศาวดารจีนเพื่อให้เป็นตำราพิชัยสงคราม หรือเพื่อใช้เป็น “เอกสารประกอบการเรียน” ของแม่ทัพนายกองไทย เริ่มในสมัยพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทั้งนี้เพราะในสมัยนี้ คนไทยเรายอมรับนับถือแล้วว่าพิชัยสงครามตามอย่างจีนอาจใช้เป็นประโยชน์พิชิตพม่าได้ ไม่ใช่แต่พิชัยสงครามตามอย่างอินเดียซึ่งเรียนกันจนจบในสมัยอยุธยาเท่านั้น เมื่อไทยต้องเตรียมตัวให้พร้อมไว้รบพม่าก็จำเป็นต้องศึกษาดูว่า ชาติที่รบพม่าแล้วได้ชัยชนะนั้นใช้ยุทธวิธีอย่างไร จึงได้แปลพงศาวดารจีน ซึ่งมีเรื่องของการยุทธมากมายขึ้นไว้ศึกษา ในขณะที่เดียวกันก็แปลพงศาวดารมอญ (เฉพาะตอนที่เคชชนะพม่า) ขึ้นไว้ศึกษาด้วย เป็นที่น่าเชื่อได้ว่า แม่ทัพนายกองไทยสมัยนั้น จะได้อ่านหนังสือชุดที่แปลจากพงศาวดารนี้ โดยทั่วกันจนถึงเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงแต่งบทละครเรื่องควีก็ได้ทรงแสดงให้เห็นว่าเมื่อมีศึกมาติดบ้านเมืองก็นึกถึงพิชัยสงครามที่ได้มาจากพงศาวดารจีน กล่าวคือ

เมื่อนั้น
ไวยตัดหุ่นหันไม่ทันตริก
อวดรู้อวดหลักอีกอีก
ข้าเคยพบรบศึกมาหลายยก
จะเข้าออกยกยอนผ่อนปรน
เล่ห์กลเรานี้ย่ำวิตก
ทั้งพิชัยสงครามสามก๊ก
ได้เรียนไว้ในเอกสารพิสด
ยายกลับไปทูลพระเจ้าป่า
จำเรารับอาสาไม่ข้องขัด
ค่าวันนี้คอยกันเป็นวันนัด
จะเข้าไปจับมัดเอาตัวมา

มีเรื่องเล่าสืบกันมา ผู้เขียนเองไม่มีหลักฐานยืนยันว่า แม้เมื่อครั้งฝรั่งเศสบูรณการไทยในปี พ.ศ. 112 ก็ได้มีขุนนางไทยเรียกหาหนังสือสามก๊ก เพื่อศึกษากลวิธีรับมือฝรั่งเศส ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนไทย เราแปลหนังสือพงศาวดารจีน เพื่ออ่านหาความรู้ ไว้สำหรับป้องกันตนเองเป็นสำคัญ

ยุค - เพื่ออ่านบันเทิงใจ

เมื่อพ้นสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแล้ว การแปลพงศาวดารจีนหยุดลงไปช่วงหนึ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังได้กล่าวมาแล้ว และได้กลับมารุ่งเรืองเฟื่องฟูขึ้นอีกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ แต่การแปลหนังสือพงศาวดารจีนมาเป็นไทยในสมัยนี้ ไม่ได้แปลเพื่ออ่านหาความรู้เป็นสำคัญ แต่แปลเพื่ออ่านเอาความบันเทิงมากกว่า ข้อสังเกตก็คือ การแปลหนังสือพงศาวดารจีนในยุคแรกนั้น เป็นการแปลโดยพระราชบริหารของพระมหากษัตริย์ แต่ในยุคหลังนี้การแปลกระทำโดยมีขุนนางผู้ใหญ่ คือ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เป็นผู้อำนวยการแปลและเนื้อเรื่องก็มีได้แปลเอาเรื่องที่มีการยุทธ เพื่อประโยชน์ในการสงคราม หากแต่แปลเอาเรื่องสนุกจึงมีเรื่องประเภท

ชียินกุย ไช้อิว ซึ่งรบกกันโดยใช้อธิกฤททธิกนิหาร ปนอยู่ด้วยเป็นอันมาก หากจะสันนิษฐานว่า ทำไมจึงมีการเปลี่ยนแปลงจุดมุ่งหมายของการแปลเรื่องพงศาวดารจีนไปดังกล่าว ก็อาจจะตอบได้ว่า คงเป็นเพราะว่าบ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปมาก กลยุทธต่างๆ อาจจะมีเหมาะสมน้อยลง จึงมีผู้สนใจศึกษาเพื่อประโยชน์ในทางยุทธศาสตร์และการเมืองน้อยลงด้วย คงเป็นที่ทราบกันดีว่าตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เป็นต้นมา สถานการณ์ที่ไทยต้องเผชิญมาจากชาวยุโรป มีไช้ชาวพม่า ความจำเป็นในการศึกษาพิชัยสงครามจากพงศาวดารจีนน้อยลง (อาจเป็นไปได้ที่ คนไทยสมัยนั้นก็รู้เหมือนกันว่า กลยุทธของจีนนั้น เมื่อจีนนำไปใช้รบกับฝรั่งก็สู้ฝรั่งไม่ค่อยจะได้) นี่ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ก็เห็นจะเป็นเพราะคนสามัญที่มีไช้ทหารก็มีอยู่มากที่ได้อ่านเรื่องแปลจากจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสามก๊ก แล้วพอใจในเนื้อหา ตลอดจนถ้อยคำภาษาที่ใช้ จึงชวนขยายหาเรื่องจีนสนุกๆ มาอ่านกันอีกจึงได้มีการแปลเรื่องจีนอื่นๆ อีกมาก อย่างไรก็ตาม นี่เป็นเพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้น

อิทธิพลของพงศาวดารจีน ต่อวรรณกรรมไทย

โดยเหตุเรื่องแปลชุดพงศาวดารจีน เป็นที่นิยมของคนไทยอย่างกว้างขวางดังได้กล่าวแล้ว จึงมีผู้นำเอาลักษณะเด่นจากหนังสือประเภทนี้ไปใช้ในวรรณกรรมไทยหลายประการ กล่าวได้ว่า เป็นอิทธิพลของเรื่องแปลชุดพงศาวดารจีนต่อวรรณกรรมไทย กล่าวคือ

1. ในด้านลีลาการเขียน

วรรณกรรมที่แปลพงศาวดารจีนมาเป็นภาษาไทยนั้น มีลักษณะเป็นทำนองเล่าเรื่อง จนถึงกับเรียนกันว่าเป็น “นิทาน” ในด้านการเรียบเรียงก็เป็นการเรียงเรื่องต่อๆ กันไป ไม่มีการใช้เครื่องหมายอัญประกาศ (ที่ไม่ไช้เครื่องหมายอัญประกาศนั้น ก็เพราะในสมัยแรกๆ ที่แปลเรื่องจีนไทย

เราจึงไม่รู้จักเครื่องหมายนี้) แต่ภาษาที่ใช้แบบเนียนสละสลวยยิ่งนัก สำนวนก็น่าประทับใจ เช่น มีดาเสียเปล่าหามีแววไม่ สามเพลงตกม้าตาย ฯลฯ ดังนั้น เมื่อเรื่องจีนเสื่อมความนิยมลง นักประพันธ์ไทยยุคหลังๆ ก็ใช้ลีลาการเขียนตามแบบเรื่องพงศาวดารจีน แต่ใช้เรื่องที่มีไช้เรื่องจีน เช่น ยาขอบ เขียนเรื่องผู้ชนะสิบทิศ ลพบุรี เขียนเรื่อง จมื่นดั่งนคร อุษา เข็มเพชร เขียนเรื่อง ขุนทวน เป็นต้น

2. ในด้านเนื้อเรื่อง

เนื้อเรื่องของพงศาวดารจีน เข้าปรากฏอยู่วรรณคดีไทยมีอยู่มีไช้หน่อย ที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือสุนทรภู่ไช้เนื้อเรื่องและบุคลิกลักษณะ ตลอดจนความสามารถพิเศษของตัวละคร ในเรื่องไช้ฮั่นมาเป็นตัวเอกในเรื่องพระอภัยมณี เช่น ให้พระอภัยมณีเป่าปี่สะกดทัพ เช่นเดียวกับเตียวเหลียง หรือให้ศรีสุวรรณชำนานูกระบอง เช่นเดียวกับ ฉื่อป้าอ่อง ดังที่ท่านที่อ่านเรื่องพระอภัยมณีได้ทราบกันอยู่ทั่วไปแล้ว นอกจากนั้นยังได้นำเอาเหตุการณ์ในสามก๊ก มาเป็นแนวทางในการสร้างเหตุการณ์ในเรื่องพระอภัยมณีด้วย เช่น เรื่องการฝ่าตัดนางสุวรรณมาลี ได้อย่างมากจากการที่หมัดฮั่วโต้วฝ่าตัดกวนอู เป็นต้น นอกจากนี้เหตุการณ์หลายตอนในเรื่องผู้ชนะสิบทิศของยาขอบก็ได้มาจากเหตุการณ์ในเรื่องสามก๊กเช่นกัน

3. ในด้านการดัดแปลงเป็นวรรณกรรมรูปอื่น

เรื่องพงศาวดารจีน ได้รับการดัดแปลงให้เป็นวรรณกรรมรูปอื่น เช่น ทำเป็นบทละครสำหรับเล่นละครนอกอย่างเก่า มีหลายเรื่อง ได้แก่ เรื่องห้องสิน เรื่องไช้ฮั่น เรื่องสามก๊ก เรื่องซุ่ยถ้ง เรื่องหงอใต้ เรื่องบัวนฮวยเหลลา เรื่องชวยงัก เรื่องเหล่านี้ได้ดัดดตอนที่สนุกสนานมาแต่งเป็นบทละครนอกจากทำบทละครนอกแล้วยังมีผู้นำมาทำเป็นบทละครร้องเล่นบทเวทีอย่างละครปราโมทัย และแต่งเป็นกลอนสุภาพทำนองกลอนนิทาน ก็มี

ในบทมโหรี มีการบรรเลงเพลงไทย โดยนำเรื่องในพงศาวดารจีนมาแต่งบทร้อง ส่วนเพลงที่เป็นทำนองจีน เช่น จีนไล่เรือ เพลงจูล่ง เป็นต้น

นอกจากจะนำเรื่องในพงศาวดารจีน มาแต่งเป็นบทร้อยกรอง เช่นที่กล่าวมาแล้วนี้แล้ว ในสมัยต่อมาเมื่อมีผู้นิยมการเขียนแบบร้อยแก้วมากขึ้นในปัจจุบันก็มีผู้นำเรื่องพงศาวดารจีนมาเรียบเรียงขึ้นใหม่ได้ความรู้ความคิด และได้รับรสชาติความสนุกสนานไปอีกแบบหนึ่ง เช่น ยาขอบ เขียนเรื่องชุด สามก๊ก ฉบับวณิพก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนเรื่องสามก๊กฉบับนายทุน เบ้งเอ็ก ศาสตราจารย์สุกิจ นิมมานเหมินท์ เขียนเรื่อง คนแซ่หลี่ ฯลฯ และยังมีผู้อื่นอีกมากมาย ผู้สนใจย่อมศึกษาค้นคว้าหาดูได้

นิยายอิงพงศาวดารจีน

นิยายอิงพงศาวดาร ย่อมไม่ใช่พงศาวดาร เหมาะเป็นเรื่องผูกขึ้นแต่งขึ้น นิยายอิงพงศาวดารจีน เริ่มเข้ามาสู่วรรณกรรมไทยราวๆ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเหตุผลที่ว่าคนไทยนิยมอ่านเรื่องจีนกันมาก หนังสือพิมพ์รายวันที่มีเรื่องจีนลงตีพิมพ์ จะได้รับความนิยมสูง แต่เรื่องจีนประเภทแปลจากพงศาวดารมีจำนวนน้อยลงจึงได้มีผู้นำนิยายอิงพงศาวดารจีนงวดลงอีก นักประพันธ์ไทยก็แต่งนวนิยายอิงพงศาวดารจีนขึ้นเองที่เดียวเช่น ป.ร. แต่เรื่อง ชันบ้อเหมา อันเป็นภาคต่อของเรื่องเจิ้งฮองเฮา เป็นต้น การที่นักเขียนไทยแต่งเรื่องจีนนี้มีเรื่องเล่าซึ่งบังเอิญผู้เขียนหาหนังสืออ้างอิงไม่ได้ว่าอยู่มาสักกระยะหนึ่งนักเขียนไทยเองก็ชักหมดสนุกที่จะแต่ง เรื่องก็ชักจะเขื่อนแซ่ไป จนถึงกับตั้งชื่อตัวละครว่า นางปายสี ก็มี เรื่องเล่าเดียวกันนี้เล่าว่า ครั้งหนึ่ง วุฒิ สุทธิบรรณสาร ซึ่งใช้นามปากกาว่า ว.สุทธิบรรณสาร เกิดเรื่องไม่ถูกใจกับมันส์ จรรยาค์ จึงตั้งชื่อตัวละครของตนว่า บุนนัต ฝ่ายมันส์ จรรยาค์ มิได้ยอมแพ้ ตั้งชื่อตัวละครของตนว่า อู๊ดว้าย เลยทีเดียว

เมื่อเรื่องจีนงวดลง แต่ผู้อ่านยังชอบลีลาการเขียนแบบบรรยายความอยู่ ยาขอบ ก็ได้เสนอเรื่องอิงพงศาวดารพม่า คือเรื่องผู้ชนะสิบทิศ เข้าสู่บรรณพิภพ โดยเหตุที่เรื่องผู้ชนะสิบทิศได้รับการสร้างอย่างประณีตจากนักเขียนผู้มีความสามารถ คนอ่านจึงหันมาชื่นชมกับผู้ชนะสิบทิศ เรื่องจีนก็ซบเซาไป

กำลังภายในเริ่มแล้ว

วรรณกรรมจีนประเภทกำลังภายใน เริ่มเฟื่องฟูขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2501 - 2502 เมื่อจำลอง พิศนาคะ แปลเรื่อง มังกรหยก ของกิมย้ง โดยสำนักพิมพ์เพลินิจิตเป็นผู้พิมพ์ออกจำหน่ายและได้รับความนิยมเป็นอย่างดีเยี่ยม มีผู้เล่าว่า ถึงกับเข้าแถวกันซื้อทีเดียว มีการนำเรื่องนี้ไปสร้างเป็นภาพยนตร์ไทยด้วย (เป็นที่น่าสังเกตว่า จีนสร้างภาพยนตร์เรื่อง มังกรหยก ที่หลังไทยกว่าสิบปี แต่เรื่องที่ว่าใครสร้างได้ดีกว่านั้นเห็นจะไม่ต้องตอบ) แต่จำลอง พิศนาคะ ก็ประสบความสำเร็จล้มเหลวในการแปลเรื่องต่อๆ มา จึงเลิกরাไปจากวงการแปลเรื่องประเภทกำลังภายใน

ผู้ที่ประสบความสำเร็จในการแปลเรื่องกำลังภายในคนต่อมาคือ สุทธิผล นิติวัดนา ซึ่งแปลเรื่องฝ่ามือพิฆาต แต่สุทธิผล นิติวัดนามิได้แปลหนังสือมากนัก ในปัจจุบันคงแปลแต่บทภาพยนตร์เป็นส่วนใหญ่

นักแปลเรื่องกำลังภายในที่มีชื่อเสียงอยู่ในขณะนี้ก็คือ ว. ณ เมืองลุง และ น. นพรัตน์ ซึ่งมีผลงานปรากฏอยู่มากมาย (จนน่าอัศจรรย์ว่าแปลออกมาได้อย่างไร - โดยเฉพาะเรื่องกำลังภายในของ ว. ณ เมืองลุง) และโดยเหตุที่เรื่องราวของหนังสือกำลังภายใน และผู้แปล มีผู้เผยแพร่ไว้มากแล้ว จึงขอยุติไว้ก่อน

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นเรื่องราวโดยย่อที่สุดของวรรณคดีจีนที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมไทย ซึ่งเรื่องนี้อาจจะศึกษาอย่างละเอียดกว้างขวางได้อีกมากนัก และน่าจะมีประโยชน์แก่ผู้สนใจมากมาย จึงขออาราธนาท่านผู้มีปัญญาไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ ในขั้นแรกเราศึกษาเรื่องจีนเพื่อศึกษาปัญญาของจีน ต่อมาก็ไล่เลยเรื่องเหล่านี้ไปสิ้นเชิง หันไปหาแต่ความบันเทิงฝ่ายเดียว ซึ่งดูเหมือนจะเป็นเรื่องน่าเสียดายอันที่จริงแล้วเรื่องราวของจีนที่เราปรับมานั้น เป็นเพียงพงศาวดาร และนิยายระดับจักรๆ วงศ์ๆ เท่านั้น กวีที่มีชื่อเสียงอย่างยิ่งของจีน เช่น เถาเวียนหมิง หลี่โป่ ตู๋ฟู นางสู้อ้วเหวย ฯลฯ และผลงานของท่านเหล่านี้เรามีได้สนใจศึกษากันมากนัก แม้ในปัจจุบันนี้จะได้รับการพิมพ์เผยแพร่บ้างแล้วก็ตามจึงน่าจะคิดว่าเราศึกษาเรื่องจีนกันถูกทางแล้วหรือ?

**หนังสือที่ใช้ประกอบการเขียน
(และผู้เรียนต้องไปหาอ่านเพิ่มเติม)**

1. จ่าง แซ่ตั้ง บทกวีจีน, โรงพิมพ์เจริญกิจ, 2517, 80 หน้า
2. จ้านง ทองประเสริฐ และคณะ อนุรักษ์วัฒนธรรมตะวันออก เล่ม 2, สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2513, 477 หน้า
3. ยอ ภู่อักษร วรรณกรรมบุ๊หลิมหรือยุทธจักรกำลังภายใน โลกหนังสือ, ตุลาคม 2520, หน้า 62 - 74
4. ดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระยา, ตำนานเรื่องสามก๊ก
5. ล.เสถียรสุด ประวิตวัฒนธรรมจีน, บริษัทนานมี จำกัด, 2510, 374 หน้า
6. สิทธา พิณจิวาดล วรรณคดีเปรียบเทียบ, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2517, 425 หน้า

ภาคผนวก*

การแปลหนังสือพงศาวดารจีน

แปลในรัชกาลที่ 1

1. เรื่องไซฮั่นแปลเมื่อก่อน พ.ศ. 2349 เป็นหนังสือ 37 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2417 เป็นสมุด 2 เล่ม
2. เรื่องสามก๊ก แปลเมื่อก่อน พ.ศ. 2348 เป็นหนังสือ 95 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 4 เมื่อ พ.ศ. 2408 เป็นสมุด 4 เล่ม

แปลในรัชกาลที่ 2

3. เรื่องเสียดก๊ก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดฯ ให้แปลเมื่อ พ.ศ. 2362 เป็นหนังสือ 153 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2413 เป็นสมุด 4 เล่ม
4. เรื่องห้องสิน สันนิษฐานว่าแปลเมื่อรัชกาลที่ 2 เป็นหนังสือ 43 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2419 เป็นสมุด 2 เล่ม
5. เรื่องตั้งฮั่น สันนิษฐานว่าแปลในสมัยรัชกาลที่ 2 เป็นหนังสือ 30 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2419 เป็นสมุด 1 เล่ม

แปลในรัชกาลที่ 4

6. เรื่องไซฮั่น สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ให้หลวงพิชัยวารีแปลเมื่อ พ.ศ. 2401 เป็นหนังสือ 35 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2416 เป็นสมุด 2 เล่ม
7. เรื่องตั้งฮั่น สันนิษฐานว่าแปลเนื่องกันกับเรื่องไซฮั่น เป็นหนังสือ 38 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 5
8. เรื่องนำซ่ง สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ให้แปลเป็นหนังสือ 54 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หลวงพิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2414 เป็นสมุด 2 เล่ม
9. เรื่องซุยถง เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ให้จีนบัณฑิตกับจีนแพงแปลเมื่อ พ.ศ. 2398 กล่าวกันว่าสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จี่) วัดประยูรวงศาวาส เป็นผู้แต่งภาษาไทย เป็นหนังสือ 60 เล่มสมุดไทย
10. เรื่องนำปักซ่ง หลวงพิศาลศุภผล ให้จีนบัณฑิตแปล เมื่อ พ.ศ. 2408 เป็นหนังสือ 23 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หลวง พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2423 เป็นสมุด 1 เล่ม
11. เรื่องหงอใต้ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ให้แปล เมื่อ พ.ศ. 2409 เป็นหนังสือ 20 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หลวง พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2411 เป็นสมุด 1 เล่ม
12. เรื่องบัวนฮวยเหลา สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ให้แปล (คราวเดียวกับเรื่องโหวงฮั่วเพงหน้า) เป็นหนังสือ 13 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2423 เป็นสมุด 1 เล่ม

* ภาคผนวกนี้ เป็นพระนิพนธ์ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

13. เรื่องโงงโง้วเพงไซ สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ให้แปล (คราวเดียวกับเรื่องโงงโง้วเพงหน้า) เป็นหนังสือ 14 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2421 เป็นสมุด 1 เล่ม
14. เรื่องโงงโง้วเพงหน้า สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ให้จีนโตแปล เมื่อ พ.ศ. 2400 เป็นหนังสือ 6 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2429 เป็นสมุด 1 เล่ม
15. เรื่องชวยงัก สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ให้จีนโตกับจีนแสนบั้นอ่อนแปล เมื่อ พ.ศ. 2410 เป็นหนังสือ 38 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หลวง พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2412 เป็นสมุด 3 เล่ม
16. เรื่องซ่องกั้ง สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ให้แปล เมื่อ พ.ศ. 2410 เป็นหนังสือ 82 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2422 เป็นสมุด 5 เล่ม
17. เรื่องเม่งเฉียว สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ให้แปล (เมื่อปีใดไม่ปรากฏ) เป็นหนังสือ 17 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หลวง พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2414 เป็นสมุด 2 เล่ม

แปลในรัชกาลที่ 5

18. เรื่องโคเก็ก เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ให้หลวงพิพิธภัณฑวิจารณ์แปล เมื่อ พ.ศ. 2420 เป็นหนังสือ 18 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2424 เป็นสมุด 1 เล่ม
19. เรื่องชวยถ้ง ใครแปลหาทราบไม่ เป็นหนังสือ 23 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์ศิริเจริญ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2446 เป็นสมุด 1 เล่ม
20. เรื่องเส้าปัก สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ให้แปล เมื่อ พ.ศ. 2413 เป็นหนังสือ 18 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2424 เป็นสมุด 3 เล่ม
21. เรื่องซียนก้วยเจงตั้ง สันนิษฐานว่าสมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ ให้แปล (ในคราวเดียวกับเรื่องซิดงซันเจงไซ) เป็นหนังสือ 12 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2446 เป็นสมุด 1 เล่ม
22. เรื่องซิดงซันเจงไซ สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ ให้จีนโตแปล เมื่อ พ.ศ. 2412 เป็นหนังสือ 14 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2447 เป็นสมุด 2 เล่ม
23. เรื่องเองเสียดตัน สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ ให้แปล เมื่อ พ.ศ. 2413 เป็นหนังสือ 20 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2422 เป็นสมุด 1 เล่ม
24. เรื่องอิวกั๋งหน้า สันนิษฐานว่าสมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ ให้แปล เป็นหนังสือ 14 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2422 เป็นสมุด 1 เล่ม
25. เรื่องไต้อังเผา สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ให้หลวงพิชัยวารีแปล เมื่อ พ.ศ. 2412 เป็นหนังสือ 27 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2432 เป็นสมุด 2 เล่ม
26. เรื่องเซียวอั้งเผา สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ให้หลวงพิชัยวารีแปล เมื่อ พ.ศ. 2413 เป็นหนังสือ 13 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์อุดมกิจเจริญ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2445 เป็นสมุด 1 เล่ม
27. เรื่องเนียบหน่อต้อ สันนิษฐานว่าสมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ ให้แปล เป็นหนังสือ 26 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2421 เป็นสมุด 2 เล่ม
28. เรื่องเม่งมวดเซงเผื่อ สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ให้หลวงพิชัยวารีแปล เมื่อ พ.ศ. 2413 เป็นหนังสือ 17 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2421 เป็นสมุด 1 เล่ม

29. เรื่องไซอิ๋ว พระโสมก้ออักษรกิจ (เล็ก สมิตศิริ) ให้นายตื่นแปลและนายเทียนวรรณภาโก เรียบเรียงเป็นหนังสือ 65 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์โสมก้อพิพรรฒนาการพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2449 เป็นสมุด 4 เล่ม
30. เรื่องเปาเล่งถูกง้อ้น นายหยอง อยู่ในกรมทหารปืนใหญ่แปล นายเทียนวรรณภาโกเรียบเรียงเป็นหนังสือ 18 เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2441 เป็นสมุด 2 เล่ม

แปลในรัชกาลที่ 6

31. เรื่องเซงเฉียว พระโสมก้ออักษรกิจ (เล็ก สมิตศิริ) ให้ขุนจีนภาคบริวัต (โชวคินจื่อ) แปล พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ (ม.ร.ว.ประยูร อิศรศักดิ์ ณ อยุธยา) เรียบเรียง (ประมาณขนาด 12 เล่มสมุดไทย) โรงพิมพ์โสมก้อพิพรรฒนาการพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2458 เป็นสมุด 1 เล่ม
32. เรื่องง้วนเฉียว นายช้อยเทียม ดันเวชกุล แปล (ประมาณขนาด 46 เล่มสมุดไทย) โรงพิมพ์เดลิเมล พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2464 เป็นสมุด 2 เล่ม
33. เรื่องบูเช็กเทียน คณะหนังสือพิมพ์สยามแปล (ประมาณขนาด 18 เล่มสมุดไทย) และพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2465 เป็นสมุด 1 เล่ม
34. เรื่องโหวงฮั่วพังปัก แปลพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สยามราษฎร์ (ประมาณขนาด 18 เล่มสมุดไทย) และคณะหนังสือพิมพ์ศรีกรุงรวมพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2465 เป็นสมุด 2 เล่ม

หนังสือเรื่องต่างๆ ที่แปลจากพงศาวดารจีนดังพรรณนามา ถ้าลำดับเทียบกับสมัยในพงศาวดารจีนตรงกันดังแสดงต่อไปนี้

ศักราชพงศาวดารจีน	ชื่อเรื่องหนังสือ
(1) พระเจ้าอึ้งตี้ฮ่องเต้ครองราชสมบัติอยู่ 100 ปี แต่เมื่อก่อนพุทธกาล 2145 ปี	เรื่องโคเก็ก
(2) พระเจ้ากิมเต็กฮ่องเต้ครองราชสมบัติอยู่ 84 ปี แต่เมื่อก่อนพุทธกาล 2054 ปี	เรื่องโคเก็ก
(3) พระเจ้าจวนยกตี้ฮ่องเต้ครองราชสมบัติอยู่ 74 ปี แต่เมื่อก่อนพุทธกาล 1970 ปี	เรื่องโคเก็ก
(4) พระเจ้าตีคอกฮ่องเต้ครองราชสมบัติอยู่ 70 ปี แต่เมื่อก่อนพุทธกาล 1892 ปี	เรื่องโคเก็ก
(5) พระเจ้าจี้ตี้ฮ่องเต้ครองราชสมบัติ 9 ปี แต่เมื่อก่อนพุทธกาล 1822 ปี	เรื่องโคเก็ก
(6) พระเจ้าเงี้ยวตี้ฮ่องเต้ครองราชสมบัติ 100 ปี แต่เมื่อก่อนพุทธกาล 1814 ปี	เรื่องโคเก็ก
(7) พระเจ้าสู่นตี้ฮ่องเต้ครองราชสมบัติ 48 ปี แต่เมื่อก่อนพุทธกาล 1712 ปี	เรื่องโคเก็ก

1. ราชวงศ์แฉะ

พระเจ้าอู่เต๋ปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าเกียด รวม 17 พระองค์ เรื่องไคเก็ก
จำนวนรัชกาล 423 ปี ตั้งแต่ก่อนพุทธกาล 1662 ถึง 1240 ปี

2. ราชวงศ์เซียง

พระเจ้าเซียงทางปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าติวอ่อง รวม 28 พระองค์ เรื่องไคเก็กตอนปลาย
จำนวนรัชกาล 650 ปี ตั้งแต่ก่อนพุทธกาล 1240 ถึง 590 ปี เรื่องห้องสินตอนต้น

3. ราชวงศ์จิ๋ว

พระเจ้าจิ๋วบูอ่องปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าจิ๋วหมั่นอ่องรวม 34 พระองค์ เรื่องห้องสิน
จำนวนรัชกาล 888 ปี ตั้งแต่ก่อนพุทธกาล 591 ถึง พ.ศ. 297 เรื่องเลือดก๊ก

4. ราชวงศ์จิ้น

พระเจ้าจิ้นซื่ออ่องเต๋ปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าซาซื่ออ่องเต๋ รวม 2 องค์ เรื่องไซฮั่นตอนต้น
จำนวนรัชกาล 40 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 298 ถึง 337

5. (1) ราชวงศ์ฮั่น

พระเจ้าฮั่นโกโจปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์พระเจ้าจูเอ็ง รวม 13 องค์ เรื่องไซฮั่นตอนปลาย
จำนวนรัชกาล 215 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 337 ถึง 551

แซก

อองมั่งครองราชสมบัติ 15 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 552 ถึง 566 เรื่องตั้งฮั่นตอนต้น
วายุเอียงอ่องครองราชสมบัติ 2 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 566 ถึง 567

5. (2) ราชวงศ์ฮั่น

พระเจ้ากวงบู๊สืบราชวงศ์ฮั่นถึงพระเจ้าเทียนเต๋รวม 12 องค์ เรื่องตั้งฮั่นตอนปลาย
จำนวนรัชกาล 196 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 568 ถึง 763 เรื่องสามก๊กตอนต้น

6. ราชวงศ์วุย

พระเจ้าโจผีปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าโจฮวน รวม 5 องค์ เรื่องสามก๊กตอนปลาย
จำนวนรัชกาล 45 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 763 ถึง 807

7. ราชวงศ์จิ้น

พระเจ้าสุมาเอี้ยนปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้ากรองเต๋ รวม 15 องค์ เรื่องสามก๊กตอนปลาย
จำนวนรัชกาล 155 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 806 ถึง 962 เรื่องไซจิ้น เรื่องตั้งจิ้น
เรื่องน้ำซ้อง

เอกราชภาคเหนือและเอกราชภาคใต้

8. ราชวงศ์ซ่ง

พระเจ้าชองเกาโจปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าสุนเต๋ รวม 7 องค์ เรื่องน้ำซ้อง
จำนวนรัชกาล 59 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 963 ถึง 1022

- 9. ราชวงศ์ซี้**
พระเจ้าซีเกาเต๋ปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าฮัวเต๋ รวม 5 องค์ เรื่องน่าซึ้ง
จำนวนรัชกาล 23 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1022 ถึง 1044
- 10. ราชวงศ์เหลียง**
พระเจ้าเหลียงบูเต๋ปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าเกงเต๋ รวม 4 องค์ เรื่องน่าซึ้ง
จำนวนรัชกาล 56 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1045 ถึง 1100
- 11. ราชวงศ์ต้้น**
พระเจ้าต้้นบูเต๋ปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าเอ้าจู้ รวม 5 องค์ เรื่องน่าซึ้ง
จำนวนรัชกาล 33 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1100 ถึง 1132
- 12. ราชวงศ์ซุ่ย**
พระเจ้าอ๋องบุนเต๋ปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าเกงเต๋ รวม 3 องค์ เรื่องสัว่ถึง
จำนวนรัชกาล 30 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1132 ถึง 1161 เรื่องซุ่ยถึง
- 13. ราชวงศ์ถัง**
พระเจ้าถังตี้ปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าถังเจียวจวง รวม 20 องค์ เรื่องซุ่ยถึงตอนปลาย
จำนวนรัชกาล 290 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1161 ถึง 1450 เรื่องเสापัก
เรื่องซียินกั๊ย
เรื่องซิงเตงซัน เรื่องไซอิ๋ว
เรื่องบูเซ็กเทียน
- 14. ราชวงศ์เหลียง**
พระเจ้าเหลียงไท้ปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงเจ้ามะเต๋ รวม 2 องค์ เรื่องหงอโต้
จำนวนรัชกาล 17 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1450 ถึง 1466
- 15. ราชวงศ์จั้ง**
พระเจ้าจั้งจ้องเต๋ปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าฮุยเต๋ รวม 4 องค์ เรื่องหงอโต้
จำนวนรัชกาล 13 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1466 ถึง 1478
- 16. ราชวงศ์จิ้น**
พระเจ้าเกาโจ้ฮ้องเต๋ปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าซุเต๋ รวม 4 องค์ เรื่องหงอโต้
จำนวนรัชกาล 12 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1479 ถึง 1490
- 17. ราชวงศ์ฮั่น**
พระเจ้าเคียนอ้วปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าอินเต๋ รวม 2 องค์ เรื่องหงอโต้
จำนวนรัชกาล 5 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1490 ถึง 1494
- 18. ราชวงศ์ฉิว**
พระเจ้าไท้โจ้วเกาเต๋ปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าตรองเต๋ รวม 3 องค์ เรื่องหงอโต้
จำนวนรัชกาล 10 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1494 ถึง 1503
- 19. ราชวงศ์ซ้อง**
พระเจ้าไท้โจ้วฮ้องเต๋ปฐุมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าซ้องกงจ้องเต๋ เรื่องน่าปักซึ้ง
รวม 16 องค์ จำนวนรัชกาล 317 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1503 ถึง 1819 เรื่องบัวนฮวยเหลา
เรื่องโหวฮั่วเฟงไซ

		เพลงหน้า, เพลงปัก เรื่อง ชวยงัก, เรื่องซ้องกั๋ง เรื่องเปาเล่งกุกงอัน
20. ราชวงศ์หงวน	พระเจ้าจวนสีจื่อฮ่องเต้ปฐมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระจวนซุนเต้ รวม 8 องค์ จำนวนรัชกาล 92 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1820 ถึง 1911	เรื่องจวนเฉียว
21. ราชวงศ์เหม็ง	พระเจ้าฮงบูปฐมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าซงเจง รวม 16 องค์ จำนวนรัชกาล 276 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1911 ถึง 2186	เรื่องเม่งเฉียว เรื่องเองเสียดตัวน เรื่องเองเต็กอ้วกั๋งหน้า เรื่องไต้ฮังเผ่า เรื่องเซียวฮังเผ่า เรื่องเนี่ยหน้าฮิดซื่อ
22. ราชวงศ์เซง	พระเจ้าไท่โจเกาฮ่องเต้ปฐมกษัตริย์สืบราชวงศ์ถึงพระเจ้าซุงทง รวม 10 องค์ จำนวนรัชกาล 317 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2187 ถึง 2454	เรื่องเม่งมวดเซงเฉี้ยว เรื่องเซงเฉียว

เรื่องพงศาวดารจีนที่ได้แปลเป็นภาษาไทยนั้น ไม่ใช่แต่แปลเป็นหนังสืออ่านอย่างเดียว บางเรื่องถึงมีผู้
เอาไปแต่งเป็นกลอน และเป็นบทละคร ได้ลองสำรวจดูที่มีฉบับอยู่ในหอพระสมุดสำหรับพระนครขณะเมื่อ
แต่งตำนานนี้มีทั้งที่พิมพ์แล้วและยังไม่ได้พิมพ์หลายเรื่องหลายตอนคือ

บทละครรำ

(สำหรับเล่นละครนอกอย่างเก่า)

1. เรื่องห้องสินตอนพระเจ้าต๋วอ่องไปไหว้เทพารักษ์ที่เขาสานจนถึงพระเจ้าบูอ่องตี้ได้เมืองอิวกั๋หลวง
พัฒนพงศ์ภักดี (ทิม สุขยางค์) แต่งให้เจ้าพระยามหาหิทรศักดิ์ธำรงเล่นละคร เป็นหนังสือ 4 เล่มสมุดไทย ยัง
ไม่ได้พิมพ์
2. เรื่องไต้ฮัน ตอนพระเจ้าบูอ่องเต้ให้นางเต็กเอี้ยงกงจู้เลือกคู่ จนถึงเตียวเห่าไปล่าเนื้อในป่า หลวง
พัฒนพงศ์ฯ แต่งให้เจ้าพระยามหาหิทรฯ เล่นละคร เป็นหนังสือ 2 เล่มสมุดไทย ยังไม่ได้พิมพ์
3. เรื่องสามก๊ก (ก) ตอนพระเจ้าเลนเต้ประพาสสวน จนถึงตั้งโต๊ะเข้าไปขู่พระเจ้าเหียนเต้ หลวงพัฒน
พงศ์ฯ แต่งให้เจ้าพระยามหาหิทรฯ เล่นละคร เป็นหนังสือ 16 เล่มสมุดไทย ยังไม่ได้พิมพ์
 - (ข) ตอนฮองอันกำจัดตั้งโต๊ะ หลวงพัฒนพงศ์ฯ แต่งให้เจ้าพระยามหาหิทรฯ เล่นละคร เป็นหนังสือ
2 เล่มสมุดไทย ยังไม่ได้พิมพ์
 - (ค) ตอนจิวอี้คิดอุบายจะเอาเมืองเกงจิว หลวงพัฒนพงศ์ฯ แต่งให้เจ้าพระยามหาหิทรฯ เล่นละคร
เป็นหนังสือ 2 เล่มสมุดไทย ยังไม่ได้พิมพ์

- (ง) ตอนจิวอี้คิดอุบายจะเอาเมืองเกงจิว หมิ่นเสนาขุนซิด (เจต) แต่งลงพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2436
- (จ) ตอนจิวอี้รากลือต หลวงพัฒนพงศ์ แต่งให้เจ้าพระยามหินทรย์ เล่นละคร เป็นหนังสือ 1 เล่ม สมุดไทย ยังไม่ได้พิมพ์
- (ฉ) ตอนนางซุนฮูหยิน หนีกลับไปเมืองกังตั้ง หลวงพัฒนพงศ์ แต่งให้เจ้าพระยามหินทรย์ เล่นละคร เป็นหนังสือ 1 เล่ม สมุดไทย ยังไม่ได้พิมพ์
4. เรื่องซุ่ยถึง ตอนเซงจือเกณฑ์ทัพ จนถึงนางย่งอันตงจู้จับนางปักลันกับทีกกเอี้ยนได้ หลวงพัฒนพงศ์ แต่งให้เจ้าพระยามหินทรย์ เล่นละคร เป็นหนังสือ 1 เล่ม สมุดไทย ยังไม่ได้พิมพ์
5. เรื่องหงอโต้ ตอนสองเงาสามภักดิ์ต่อพระเจ้ากวางเผิง หลวงพัฒนพงศ์ แต่งให้เจ้าพระยามหินทรย์ เล่นละคร เป็นหนังสือ 1 เล่ม สมุดไทย ยังไม่ได้พิมพ์
6. เรื่องบัววันฮวยเหลา ตอนพวกฮวนตีด่านเมืองหลวง จนถึงนางโปยหลงจะทำร้ายเพ็งไชอ่อง หลวงพัฒนพงศ์ แต่งให้เจ้าพระยามหินทรย์ เล่นละคร เป็นหนังสือ 6 เล่ม สมุดไทย ยังไม่ได้พิมพ์
7. เรื่องชวยกัก ตอนกิมจีตุดตีเมืองลู่อันจิว กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญทรงพระราชนิพนธ์ (สันนิษฐานว่าเพื่อให้เจ้าคุณจอมมารดาอมเล่นละคร) พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2462

บทละครร้อง

(เล่นบนเวทีอย่างละครปราโมทัย)

1. เรื่องสามก๊ก (ก) ตอนนางเตียวเสี้ยนลงตั้งโต๊ะ ผู้แต่งใช้นามปากกาว่า “นายบุญสอาด” พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2457
- (ข) ตอนตั้งโต๊ะหลงนางเตียวเสี้ยน ผู้แต่งใช้นามว่า “เหม็งกู่ยั้ง” พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2458
- (ค) ตอนเล่าปี่แต่งงาน จนจิวอี้รากลือต ผู้แต่งใช้นามปากกาว่า “ทิดโขง” พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2461

กลอนสุภาพ

(แต่งตามแบบสุนทรภู่)

1. เรื่องห้องสิน ขุนเสนาขุนซิด (เจต) แต่งค้างอยู่ เป็นหนังสือ 3 เล่ม สมุดไทย
2. เรื่องสามก๊ก ตอนนางเตียวเสี้ยนลงตั้งโต๊ะ หลวงธรรมมาภิรมย์ (เถิก จิตรกถึก) แต่ง พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2459

